

PHILOSOPHY OF CULTURE

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-402-3-5>

AXIOLOGICAL CONTENT OF THE CATEGORIES OF SOCIOLOGY IN THE CULTURAL REFLECTIONS OF M. WEBER

АКСІОЛОГІЧНА ЗМІСТОВНІСТЬ КАТЕГОРІЙ СОЦІОЛОГІЇ У КУЛЬТУРНИХ РЕФЛЕКСІЯХ М. ВЕБЕРА

Brahina T. M.

*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor,
Professor at the Department
of Folk Choreography
Kharkiv State Academy of Culture
Kharkiv, Ukraine*

Брагіна Т. М.

*кандидат філософських наук,
доцент,
доцент кафедри народної
хореографії
Харківська академія культури
м. Харків, Україна*

Brahin Yu. A.

*Candidate of Cultural Studies,
Associate Professor
Professor at the Department
of UNESCO «Philosophy of Human
Communication» and Social
and Humanitarian Disciplines
State Biotechnological University
Kharkiv, Ukraine*

Брагін Ю. А.

*кандидат культурології, доцент,
доцент кафедри ЮНЕСКО
«Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін
Державний біотехнологічний
університет
м. Харків, Україна*

Shkuryeyev K. I.

*Ph.D. in History of Arts, Honored
trainer of Ukraine in Sports Dances,
Associate Professor at the Department
of Modern and Ballroom Choreography
Kharkiv State Academy of Culture,
Kharkiv, Ukraine*

Шкурєєв К. І.

*кандидат мистецтвознавства,
заслужений тренер України
зі спортивних танців,
доцент кафедри сучасної
та бальної хореографії
Харківська академія культури
м. Харків, Україна*

М. Вебер виділяє кілька типових випадків логічної інтерпретації дослідження у сфері філософії культури. Так, коли нормативно значуще стає об'єктом емпіричного дослідження, воно позбавляється свого

нормативного характеру і розглядається як «сущє», а не як «значущє». Об'єкт дослідження стає тільки конвенціонально значущою максимом практичної поведінки. Метаморфоза нормативно значущих істин у конвенціонально значущі опінії, коли вони розглядаються з точки зору їх емпіричного буття, а не їх нормативно правильного смислу, не залежить від того, що їх нормативна значимість апіорно дана емпіричним наукам.

Великою є логічна роль нормативних істин при емпіричному дослідженні духовних зв'язків. Вона відрізняється від їх використання в якості об'єкта дослідження чи в якості апіорно даних умов [2, р. 90, 91].

Дослідження духовних і соціальних зв'язків прагне зрозуміти та інтерпретувати людську поведінку. М. Вебер зосереджується на одному аспекті розуміння – раціональному тлумаченні. Коли ми «розуміємо», що мислитель застосовує «правильні» засоби для вирішення проблеми, то наше розуміння очевидне саме тому, що він реалізує об'єктивно «значущє». Однак, тут нормативно значущє постає не в логічному аспекті свого загального значення як апіорної умови наукового дослідження. Його функція у якості засобу «розуміння» нічим не відрізняється від тієї, яка здійснюється при суто психологічному вчуванні в емоційні або афективні зв'язки, що носять ірраціональний характер. Засобом розуміючого пояснення є тут не нормативна правильність, а конвенціональна звичка мислити певним способом і здатність дослідника «вчуватися» у відхильний від нього спосіб мислення. Тому нормативно правильне виступає тут тільки як найбільш зрозумілий конвенціональний тип [4, с. 292].

Таким чином, для розуміння «неправильного» логічного висновку необхідно виявити ту точку, в якій логічна побудова відхиляється від того, що дослідник вважає зі своєї точки зору нормативно «правильним».

Значущість цієї схеми не пов'язана з тим, що в історичному дослідженні, об'єктом якого є наукове знання, єдино можливою основою віднесення до цінності може бути тільки значуща для нас цінність істини і рух до неї. Вона необхідна тому, що ті аспекти, в яких духовне утворення, що вивчається, відхиляється від «правильного» з точки зору дослідника, часто відносяться, на його думку, до найбільш характерних, «тобто, до таких, які або безпосередньо співвіднесені з цінністю, або є в каузальному значенні важливими у зв'язку з іншими ціннісно співвіднесеними явищами» [5, с. 193].

Такий підхід може бути застосований не тільки в історії науки, а «скрізь, де предметом зображення служить суб'єктивна за своїм

наміром, раціональна поведінка взагалі», де, таким чином, помилки «мислення» можуть утворити каузальні компоненти поведінки. Раціонально правильна утопія, що служить засобом для каузального зведення, є лише одним із множини можливих формувань ідеально-типового поняття. Поза залежністю від власного змісту мета ідеального типу завжди полягає у тому, щоб служити порівнянню з емпіричною дійсністю [3, с. 343–345]. Тому чиста теорія не повинна змішуватися з дійсністю, а зобов'язаність не можна розповсюдити на сферу буття, оскільки тоді буде неможливо повністю розділити ціннісну сферу і емпіричне дослідження [3, с. 350].

На нашу думку, найбільш адекватне трактування історичної соціології М. Вебера дано В. Моммзенем. Він указує на зміну теоретичної позиції Вебера в останніх працях. Найбільш значимим, на його думку, є «зсув від спільності (Gemeinschaft) і спільнісної дії (Gemeinschaftshandeln) до суспільства (Gesellschaft) і суспільної дії (soziales Handeln)», здійснений М. Вебером у роботі «Про деякі категорії соціального розуміння». Автор підкреслює принципове значення висновку М. Вебера про те, що «сама історія вчить людей розвивати протягом тривалого періоду часу ментальну схильність, яка наділяє їх здатністю діяти в господарчій сфері більш чи менш ефективно або більш чи менш раціонально» [1, р. 360, 372].

Тут знаходяться корені великого соціологічного проекту Вебера, який зосереджується на взаємозв'язку між культурною схильністю і економічною діяльністю у різних суспільствах на різних стадіях універсального історичного процесу. Його науковий інтерес фокусується на «економічній сфері і поступовій появі раціональних форм соціальної взаємодії» [1, р. 373, 375]. Однак тут мається на увазі не субстанціальна взаємодія соціальних агентів і груп, а формування ментальності, що дозволяє індивіду раціонально здійснювати певні цілі. Це веде до усвідомлення раціональності як загальної норми цілепокладання.

Таким чином, В. Моммзен доходить висновку, що у підготовлених до друку М. Вебером розділах роботи «Господарство і суспільство» ми зустрічаємось із історичною соціологією нового типу: «Хоча вона зберігає всесвітньо-історичну перспективу і глобальний масштаб, характерні для ранніх творів, вона керується далі не еволюційною моделлю..., а систематичною презентацією різних типів соціальної поведінки, що простягаються від чисто афективної до формально раціональної дії» [1, р. 382].

Отож, раціональність не є характеристикою «самого історичного процесу». Критичні науки про культуру орієнтовані саме на те, щоб показати неможливість мислимості історичного процесу самого по собі (an sich) без соціального суб'єкта.

М. Вебер хоче лише показати, що певні історичні умови сприяють формуванню певних ментальних якостей соціального агента. Ці якості можливо адекватно мислити з допомогою ідеального типу раціонального цілепокладання. Типології «Господарства і суспільства» є конструкціями, що дозволяють адекватно уявити змістовне формування раціональної ментальності у різних історичних умовах.

Раціональність та історичний процес можуть бути мислимими за наявності у матеріалі дослідження воліючого субстрату – суб'єкта, що було показано концепцією Баденської школи. Саме тому раціональність у соціально-історичній науці М. Вебера фігурує не представлена самопо-собі (an sich) як абстрактна якість, вилучена з існуючого соціального об'єкту стороннім трансцендентним поглядом, а виступає продуктом раціонального цілепокладання реального індивіда, існуючого лише всередині історичного процесу. Отож, уявлення про раціональність та історичний процес самих-по-собі є субстанціальними догмами, засобами знерушення соціальної реальності.

Відтак, раціональність, проявлена у чистому вигляді капіталізмом, є загальна властивість розуму, що проектується суб'єктом назовні. Цей загальний рух має місце на різних етапах історичного розвитку. Типовим прикладом є поступове виникнення ойкосу і капіталістичного підприємства із домашньої спілки. Саме у загальності властивостей розуму, а не в спільних якостях існуючих соціальних утворень, закладений фундамент універсальної значущості раціональності.

Література:

1. Mommsen W.G. Max Weber's «Grand Sociology»: the Origins and composition of wirtschaft und gesellschaft. *Soziologie. History and Theory*. 2000. vol. 39. № 3. P. 364–383.
2. Roth G. Rationalization in Max Weber's developmental history. In: *Max Weber, rationality and modernity*. Routledge. 2014. p. 75–91.
3. Weber M. Basic sociological concepts. In: *The essential Weber*/ed. S. Whimster. London: Routledge. 2004. P. 311–358.
4. Weber M. *Economy and society. An outline of Interpretative Sociology*. Berkley: University of California Press. 1978. 756 p.
5. Weber M. *Protestant ethic and the spirit of capitalism*. Oxford: Oxford University Press. 2010. 285 p.